

A Comparative Comparison of Fault in English and French Law

Katereh Ebadi¹ , Hadi Naeimi² ✉, and Shahriar Bagheri³

1. Department of Law, Za. C. Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: khatereh.ebadi@iau.ac.ir

2. Corresponding Author, Department of Law, Za. C. Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: hadi.naeimi@iau.ac.ir

3. Department of Law, Za.C. Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: shahriyar.bagheri@iau.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 12 April 2025

Received in revised form 25

April 2025

Accepted 01 June 2025

Available online 25 September

2025

Keywords:

English law,

French law,

Fault,

Degrees of fault

ABSTRACT

Objective: This study seeks to analyze the concept and degrees of fault within the legal systems of England and France. The primary aim is to conduct a comparative examination of the foundations, scope, and classifications of fault in both jurisdictions in order to clarify their convergences and divergences.

Method: The research adopts a library-based, analytical, and comparative methodology. It relies on authoritative legal sources, statutory provisions, judicial decisions, and scholarly commentary in both French and English law to explore and contrast the doctrinal and practical dimensions of fault.

Results: The findings reveal that the categorization of fault into different degrees originates from Roman law, which has been transmitted and adapted in both French law and common law systems such as that of England. Fault is generally classified into intentional and unintentional categories, with unintentional fault further subdivided into gross, slight, and very slight fault. In French law, the notion of fault is interpreted in a broad sense, encompassing both intentional and unintentional conduct. Conversely, English law places greater emphasis on the gradation of fault in relation to specific contexts of civil liability rather than as a general principle.

Conclusions: The study concludes that, although the classification of fault stems from a shared Roman law heritage, its interpretation and application have diverged significantly in French and English law. French law adopts a more comprehensive approach, treating fault as the general basis of civil liability, whereas English law applies the severity of fault selectively, depending on the particular type and scope of liability. This divergence illustrates how two legal systems, despite their common historical roots, have developed into distinct and independent approaches over time.

Cite this article: Ebadi, K., Naeimi, H., & Bagheri, S. (2025). A Comparative Comparison of Fault in English and French Law. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (7), 1-17. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2072678.1489>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2072678.1489>

Introduction

Fault, as one of the most fundamental legal concepts, has numerous effects and consequences in different legal systems and plays a decisive role, especially in the field of civil and criminal liability. The first important effect of fault is the creation of an obligation to compensate for damage. Whenever a person causes harm to another through intentional or unintentional behavior, the general principle is that he is obliged to fully compensate for the damage. This obligation may include compensation for material, moral, or even a combination of both. In such a case, fault appears as a connecting link between the harmful act and legal liability, and the main task of the courts is to determine the extent and limits of this liability. Another consequence of fault is its effect on the severity and extent of the individual's liability. The laws of many countries have foreseen different degrees of fault, and based on its severity, different effects are imposed on the offender. For example, in intentional fault, the individual usually bears a heavier responsibility because his intention to cause harm is obvious, while in light fault or due to mere negligence, the responsibility will be more limited and proportionate. This gradation makes it possible to achieve individual and social justice in a better way, because the responsibility of individuals is measured in proportion to the severity of their error. Another important effect of fault is its potential impact on contracts and private relationships. In many legal systems, a breach of contractual obligations gives rise to civil liability when it is caused by the fault of the obligor. Thus, fault marks the boundary between a culpable breach and a non-culpable breach of contractual obligations. The aim of this article is to conduct a comparative study of the concept and degrees of fault in the French and English legal systems in order to clarify what differences and similarities these two systems have in the theoretical foundations, divisions, and legal effects of fault, despite their common roots in Roman law. The article attempts to show that fault in France is more widely recognized as a general basis for civil liability, while in England its role has been shaped more in specific contexts and through judicial practice.

Method

The research adopts a library-based, analytical, and comparative methodology. It relies on authoritative legal sources, statutory provisions, judicial decisions, and scholarly commentary in both French and English law to explore and contrast the doctrinal and practical dimensions of fault.

Results

The findings reveal that the categorization of fault into different degrees originates from Roman law, which has been transmitted and adapted in both French law and common law systems such as that of England. Fault is generally classified into intentional and unintentional categories, with unintentional fault further subdivided into gross, slight, and very slight fault. In French law, the notion of fault is interpreted in a broad sense, encompassing both intentional and unintentional conduct. Conversely, English law places greater emphasis on the gradation of fault in relation to specific contexts of civil liability rather than as a general principle.

Conclusions

The study concludes that, although the classification of fault stems from a shared Roman law heritage, its interpretation and application have diverged significantly in French and English law. French law adopts a more comprehensive approach, treating fault as the general basis of civil liability, whereas English law applies the severity of fault selectively, depending on the particular type and scope of liability. This divergence illustrates how two legal systems, despite their common historical roots, have developed into distinct and independent approaches over time.

In English law, liability is based on fault, and liability without fault is an exception. Of course, the general division of liability in English law includes three categories:

- 1- Liability due to fault
- 2- Liability due to intent
- 3- Liability without fault.

Of course, intentional and negligent liabilities can be grouped together. In any case, the criterion for identifying fault is "deviation from reasonable and customary behavior". Regarding liability in proportion to the degree of fault, there are exceptions in English law, and it can be said that there is no accepted and comprehensive rule in the English legal system, and the existence of provisions in English law are only exceptions in this legal system and are dedicated to those specific cases. In French law, fault is divided into intentional and unintentional fault based on the presence or absence of an element of intent in it, and unintentional fault can be classified into gross fault, light fault, and very light fault based on its severity. The study has shown that this division has its roots in Roman law, has developed and developed in French law, and today, signs of attention to it can be seen in most countries, including countries with a common law legal system. In the present study, the study and analysis of the English and French legal systems in the field of civil liability shows that although these two legal systems have a common origin and their historical roots are taken from Roman law, there are significant differences in the formation and interpretation of key concepts, which have occurred as a result of the historical, cultural, and social developments in each country. One of the important results of this study is the difference in the general and specific approaches of the legal systems to the concept of civil liability. In the French legal system, civil liability, as the cornerstone of all legal actions and the main basis for compensation for damages, is considered comprehensively and extensively; in such a way that every type of fault plays a role in it and is subject to the rules related to fault, intent and negligence. This approach reflects a deeper and more comprehensive view of liability in which individual and social responsibilities are taken care of continuously and continuously. In contrast, the English legal system regulates civil liabilities in the form of specific systems based on specific principles and more detailed rules. This system focuses more on the classification and grading of individual responsibilities based on the severity of the fault and has a more detailed and practical approach compared to the generalization in French law. This difference, in addition to its effects on the way the law is implemented, also has an impact

on judicial processes and judges' conclusions, because in this system, the assessment of the severity and weakness of fault and the formation of liability is more precise and based on more specific criteria. The practical effects of these differences are applicable in various fields, including industry, trade, and property rights, and show that each legal system must develop appropriate and efficient frameworks for liability and compensation, taking into account the context of its culture and society. These findings highlight the importance of deeper understanding and comparison of legal systems in the reform and updating of laws, because awareness of fundamental differences can play a role in designing legal policies and better judicial decisions. As a result, this research demonstrates the importance of preserving and studying the common legal heritage, while taking care of the evolving differences, each of which shows its own limits, possibilities, and limitations. This recognition will have positive and constructive effects not only in the field of legal science, but also in policy-making, education, and the development of judicial and legal processes in each country, and will contribute to the development of efficient and coherent law.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

مقایسه تطبیقی تقصیر در حقوق انگلیس و فرانسه

خاطره عبادی^۱، هادی نعیمی^۲✉، شهریار باقری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: khatereh.ebadi@iau.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، گروه حقوق، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: hadi.naeimi@iau.ac.ir

۳. گروه حقوق، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: shahriyar.bagheri@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: این پژوهش با هدف بررسی مفهوم و درجات تقصیر در دو نظام حقوقی انگلیس و فرانسه انجام شده است. تمرکز اصلی بر مقایسه تطبیقی مبانی، گستره و تقسیم‌بندی تقصیر در این دو نظام حقوقی است تا نقاط اشتراک و افتراق آن‌ها روشن گردد.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۳	روش پژوهش: روش تحقیق این مقاله مبتنی بر مطالعه کتابخانه‌ای و تحلیلی - تطبیقی است. با بهره‌گیری از منابع معتبر حقوقی، قوانین، رویه‌های قضایی و دکترین‌های حقوقی در نظام‌های حقوقی فرانسه و انگلیس، مفاهیم و تقسیم‌بندی‌های تقصیر مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است.
کلیدواژه‌ها: حقوق انگلیس، حقوق فرانسه، تقصیر، درجه تقصیر	یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که تقسیم‌بندی تقصیر به درجات مختلف، میراثی از حقوق روم است که در حقوق فرانسه و نیز در حقوق کشورهای کامن‌لا از جمله انگلستان تداوم یافته است. در این تقسیم‌بندی، تقصیر به دو دسته عمدی و غیرعمدی تقسیم می‌شود و تقصیر غیرعمدی خود شامل تقصیر سنگین، سبک و خیلی سبک است. در حقوق فرانسه، مفهوم تقصیر در معنای گسترده به کار می‌رود و هم تقصیر عمدی و هم غیرعمدی را در بر می‌گیرد، در حالی که در حقوق انگلیس تأکید بر شدت و ضعف درجات تقصیر بیشتر وابسته به زمینه‌های خاص مسئولیت مدنی است.
	نتیجه‌گیری: نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که هرچند ریشه مشترک تقسیم‌بندی تقصیر در حقوق روم است، اما نحوه تلقی و کاربرد آن در حقوق فرانسه و انگلیس تفاوت‌هایی اساسی دارد. در حقوق فرانسه تقصیر دامنه گسترده‌تری دارد و به طور عام مبنای مسئولیت مدنی محسوب می‌شود، در حالی که در حقوق انگلیس، تقسیم‌بندی و شدت تقصیر بیشتر به تناسب موارد خاص و نوع مسئولیت مورد توجه قرار می‌گیرد. این امر بیانگر آن است که هر دو نظام حقوقی، اگرچه از یک سرچشمه تاریخی بهره برده‌اند، ولی در مسیر تحول خود به دو رویکرد متفاوت رسیده‌اند.

استناد: عبادی، خاطره؛ نعیمی، هادی؛ و باقری، شهریار. (۱۴۰۴). مقایسه تطبیقی تقصیر در حقوق انگلیس و فرانسه. *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی*

اسلامی، (۷)، ۴، ۱۷-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2072678.1489>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2072678.1489>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

تقصیر به عنوان یکی از بنیادی ترین مفاهیم حقوقی، آثار و پیامدهای متعددی در نظام های حقوقی مختلف به همراه دارد و به ویژه در حوزه مسئولیت مدنی و کیفری نقش تعیین کننده ای ایفا می کند. نخستین اثر مهم تقصیر، ایجاد تعهد به جبران خسارت است. هرگاه شخصی با رفتار عمدی یا غیر عمدی خود به دیگری زیان وارد آورد، اصل کلی آن است که ملزم به جبران کامل خسارت می باشد. این تعهد ممکن است شامل جبران خسارت های مادی، معنوی یا حتی تلفیقی از هر دو باشد. در چنین حالتی، تقصیر به عنوان حلقه اتصال میان فعل زیان بار و مسئولیت حقوقی ظاهر می شود و وظیفه اصلی دادگاه ها تعیین میزان و حدود این مسئولیت است. پیامد دیگر تقصیر، تأثیر آن بر شدت و میزان مسئولیت فرد است. حقوق بسیاری از کشورها درجات مختلفی از تقصیر را پیش بینی کرده اند و بر اساس شدت آن، آثار متفاوتی بر فرد متخلف تحمیل می شود. برای مثال، در تقصیر عمدی معمولاً فرد مسئولیت سنگین تری بر عهده می گیرد، زیرا نیت او بر ارتکاب زیان آشکار است، در حالی که در تقصیر سبک یا ناشی از بی احتیاطی صرف، مسئولیت محدودتر و متناسب تر خواهد بود. این درجه بندی باعث می شود که عدالت فردی و اجتماعی به نحو بهتری محقق شود، زیرا مسئولیت افراد متناسب با شدت خطای آنان سنجیده می شود. یکی دیگر از آثار مهم تقصیر، امکان تأثیرگذاری آن بر قراردادهای و روابط خصوصی است. در بسیاری از نظام های حقوقی، نقض تعهدات قراردادی زمانی به مسئولیت مدنی منجر می شود که ناشی از تقصیر متعهد باشد. بدین ترتیب، تقصیر مرز میان نقض قابل مؤاخذة و نقض غیر قابل مؤاخذة تعهدات قراردادی را مشخص می کند. هدف این مقاله بررسی تطبیقی مفهوم و درجات تقصیر در نظام های حقوقی فرانسه و انگلستان است تا روشن شود این دو نظام، با وجود ریشه های مشترک در حقوق روم، چه تفاوت ها و شباهت هایی در مبانی نظری، تقسیم بندی ها و آثار حقوقی تقصیر دارند. مقاله می کوشد نشان دهد که تقصیر در فرانسه بیشتر به عنوان مبنای عام مسئولیت مدنی شناخته می شود، در حالی که در انگلستان نقش آن بیشتر در بسترهای خاص و از طریق رویه قضایی شکل گرفته است.

مفهوم شناسی تقصیر

کلمه تقصیر در حقوق انگلستان با عنوان «*neulence* و *falikire , faute*» استفاده می شود. در تعریف «تقصیر» حقوقدانان انگلیسی تعاریف گوناگونی ارائه نموده اند. تقصیر در عرف حقوقی به معنی عدم اعمال و استاندارد مراقبت اعلام شده توسط قانون، که انجام دهنده آن به عنوان فردی معقول و متعارف در آن شرایط باید انجام دهد و اگر وظیفه مراقبت قانونی وجود نداشته باشد، عدم اعمال مراقبت نتیجه قانونی و حقوقی نخواهد داشت تعریف نموده اند (والکر^۱ و دیوید^۲، ۱۹۸۰: ۸۷۳). همچنین تقصیر به عنوان شبه جرم را می توان تحت عنوان نقض تعهد اعمال مراقبت منطقی توسط مقصر در مقابل خواهان تعریف نمود^۳. در واقع تقصیر به عنوان مصداقی از مسئولیت مدنی، نقض تعهد قانونی مراقبت است که منجر به خسارت ناخواسته از سوی خواننده به خواهان می شود.

در نظام حقوقی انگلیس در خصوص مفهوم تقصیر می توان گفت که نقض وظیفه مراقبت و حفاظت در حقوق انگلیس همان نقض وظیفه قانونی و اخلاقی از ناحیه یک انسان معقول و متعارف است. در بحث از وظیفه «رد مراقبت»^۴ در حقوق انگلیس که یکی از شروط تحقق مسئولیت ناشی از تقصیر است و در معیار و به تعبیری «استاندارد مراقبت»^۵ همان رفتار یک «انسان معقول»^۶ است که «معیاری عینی»^۶ و نوعی می باشد، نه معیار شخصی. در این زمینه گفته شده: «خواننده موقعی به وظیفه اش عمل کرده است که برطبق معیار یک انسان معقول و متعارف رفتار کرده باشد این معیار، عینی و نوعی است و خصوصیات شخصی و اخلاقی خواننده مورد توجه نیستند».

1. Walker
2. David
3. Duty of care
4. Standard of care
5. Reasonable man
6. Objective standard

تقصیر در حقوق فرانسه موقعی تحقق می پذیرد که شخص عمداً یا از روی بی احتیاطی و بی مبالاتی خسارت خلاف قانونی بدیگری وارد سازد. در فرانسه، تقصیر ریشه و پیشینه تاریخی درازی دارد و بر اساس نظریه سنتی در فرانسه وارد کننده خسارت وقتی مسئول است که مرتکب تقصیر شده باشد؛ در ابتدا در مورد ملاک تقصیر، آن را تخطی از رفتار انسان اخلاقی می دانستند و زمانی شخص را مسئول می شمردند که از نظر اخلاقی قابل سرزنش باشد و در غیر این صورت، مسئولیتی نیز نبود (لیکن به تدریج تقصیر از معنای اخلاقی خود خارج شد و به معنای اجتماعی و نوعی متمایل گشت و ملاک تقصیر، رفتار یک انسان معقول و متعارف در جامعه شد. البته تقصیر به معنای سنتی آن هنوز طرفدارانی دارد. تقصیر به ویژه در قانون مدنی فرانسه به هر عملی خواه عمدی خواه غیرعمدی که موجب تضییع حق و مال دیگری گردد اطلاق می شود، مجرم مجازات می شود اما قانون مدنی تنبیه نمی کند بلکه می کوشد مقصر را ملزم به جبران خسارت وارده نماید به بیان دیگر از نقطه نظر عدالت دادگستری تعادلی را که به واسطه عمل تقصیر کار موقتاً بهم خورده بود دوباره برقرار می سازد.

درجات تقصیر

در حقوق قدیم فرانسه بر اساس حقوق رم در زمینه قراردادهای تقصیر را درجه بندی می کردند و بین تقصیر عمدی و غیرعمدی فرق قائل می شدند و تقصیر غیرعمدی را به سه گونه تقسیم می کردند: تقصیر سنگین، تقصیر سبک و تقصیر بسیار سبک (صفایی، ۱۳۸۶: ۴۲۵). اما در حقوق ایران تقسیمات تقصیر بر حسب شدت و ضعف درجه تقصیر مبنایی ندارد، زیرا تقصیر به هر درجه ای که باشد، ایجاد مسئولیت می کند. بنابراین، تقصیر سنگین به همان اندازه ای ایجاد مسئولیت خواهد کرد که تقصیر سبک و بسیار سبک ایجاد می کند. در تأیید این نظر می توان گفت چون در حقوق ما به جبران زیان های بیشتر توجه شده است و هدف جبران خساراتی است که به زیان دیده وارد شده است. شدت و ضعف تقصیر تأثیری در میزان مسئولیت نخواهد داشت چرا که میزان مسئولیت باید با میزان زیان های وارده تناسب داشته باشد. لذا، بر اساس این نظریه به عنوان یک قاعده باید پذیرفت که درجه تقصیر در میزان مسئولیت موثر نمی باشد، اما در مسئولیت های مبتنی بر تقصیر وجود تقصیر شرط استقرار مسئولیت است و با انتفای آن مسئولیت نیز منتفی می گردد، لیکن از آنجایی که تقصیر ممکن است خسارات سنگین به بار بیاورد میزان مسئولیت به اندازه خسارات وارده خواهد بود. اما وجود مراتب تقصیر در مقررات قانون، مانع پذیرش این نظریه می باشد، چرا که در پاره ای از موارد قانونگذار به درجه تقصیر توجه داشته است. مثلاً، مطابق بند ۲ ماده ۴ (ق.م.م) که مقتبس از بند ۲ ماده ۴۴ قانون تعهدات سوئیس است؛ «هرگاه وقوع خسارت ناشی از غفلی بوده که عرفاً قابل اغماض باشد و جبران آن نیز موجب عسرت و تنگدستی وارد کننده شود دادگاه می تواند میزان خسارت را تخفیف دهد (کاتوزیان، ۱۳۹۰: ۳۶۸).

امروزه درجه بندی تقصیر در رویه قضایی انگلستان مورد پذیرش قرار گرفته آراء متعددی در این خصوص صادر گردیده است، به طور مثال: «در رأی در پرونده بیل (صفایی، ۱۳۶۴: ۱۷۰)، در مورد متصدی حمل و نمایندگان دیگری از اجرای یک وظیفه خاص با مراقبت و مهارت قصور می ورزند، قاضی مربوطه تقصیر سنگین را چنین تعریف کرده است:

«تقصیر سنگین شامل آن چنان ترک مراقبت و مهارت و سرعت عملی است که به حق از اشخاص و خدمت گذاران آنان انتظار می رود. گفته شده است که تعریف تقصیر سنگین ممکن است دشوار باشد، ولی من با لرد چیف بارتن قاضی دادگاه تالی موافقم که می گوید: «درجه ای از تقصیر هست که هرکس آن را سرزنش بسیار می کند. این اشتباه است که تصور کنیم امور به علت اینکه خط فاصل دقیقی نمی توان بین آنها ترسیم کرد، متفاوت نیستند». نظرهای معتبر، فراوان و زیان آرا، مختلف است؛ ولی برای کلیه مقاصد علمی قاعده را می توان چنین بیان کرد که قصور در اعمال مراقبت، مهارت و دقت، تقصیر سنگین است...» (صفایی، ۱۳۶۴: ۱۷۱).

این تعریف، همانند تعریفی است که بعضی از حقوق دانان انگلیسی از قصور عادی یا تقصیر ساده کرده اند و به طور کلی نظر رایج در حقوق انگلیس این است که تفاوتی بین تقصیر عادی و تقصیر سنگین نیست. در فرهنگ حقوق انگلیسی (صفایی، ۱۳۶۴: ۱۷۱) بعد از اشاره به درجه بندی تقصیر در حقوق رم چنین آمده است: «مع هذا این تقسیم بندی جایی در حقوق انگلیس ندارد مگر تا حدی در حقوق قراردادهای امانی». رالف بی قاضی انگلیسی در رأی صادر در دعوی ویلسون عبارت معروفی بدین شرح دارد: من می گویم که نمی توان تفاوتی بین تقصیر و تقصیر سنگین ببینم. این همان چیزی است با افزودن یک صفت زائد»

«در بعضی از آراء و قوانین ایالات متحده اصطلاح «تقصیر سنگین»^۱ بکار رفته و بین آن و تقصیر عادی و تقصیر سبک و گاهی بین آن و تقصیر عمدی فرق گذاشته شده است. در فرهنگ‌ها، آراء و نوشته‌های علمی آمریکایی تعریف‌های گوناگونی از تقصیر سنگین دیده می‌شود. در فرهنگ حقوق بلاک تعاریف متعدد و متفاوتی از این اصطلاح دیده می‌شود که از آن جمله عبارات زیر است:

«خودداری ارادی از اجرای یک وظیفه صریح، بی‌اعتنایی به نتایج آن نیست به جان یا مال دیگری تقصیر سنگین اساساً چیزی بیش از عدم مراقبت است که اهمال ساده را تشکیل می‌دهد. تقصیر سنگین یک فعل یا ترک فعل در مورد وظیفه قانونی با وصف شدید است که آن را از قصور محض در اعمال مراقبت عادی متمایز می‌کند. تقصیر سنگین غفلت بسیار فاحش یا فقدان مواظبت خفیف یا بکار نبردن حتی کمترین مراقبت است... تقصیر سنگین نقض بی‌پروا و آشکار وظیفه قانونی احترام به حقوق دیگران است. عامل مجرمیت (تخلف) که مشخص هرگونه تقصیر است، در تقصیر سنگین در مقایسه با تقصیر عادی دارای درجه‌ای شدید است. تقصیر سنگین بدان درجه از بی‌توجهی متفاوتند؛ در حالیکه هر دو از رفتار عمدی که شخص، آگاه به زیان‌آور بودن آن بوده یا می‌بایست بدان آگاه باشد، متمایزند.

«این تعاریف مبتنی بر آرای قضائی ایالات متحده است. چنانکه ملاحظه می‌شود در عبارات مذکور در یک جا تقصیر عمدی و ارادی، تقصیر سنگین به شمار آمده و در جای دیگر بین آن دو فرق گذاشته شده است. این تناقض گویی ناشی از آرای قضائی آمریکایی است که هر دو تعریف در آنها دیده می‌شود؛ ولی آنچه بیشتر پذیرفته شده آن است که تقصیر سنگین غیر از تقصیر عمدی است و اصولاً یکی از عناصر مشخصه «تقصیر» در حقوق آمریکا، فقدان قصد و عمد است.» (صفایی، ۱۳۶۴: ۱۰۴) بنابراین در حقوق فرانسه، تقصیر^۲ مفهومی عام و گسترده دارد و به هر رفتاری اطلاق می‌شود که برخلاف الزامات قانونی، عرفی یا اخلاقی بوده و موجب ورود ضرر به دیگری شود. ماده ۱۳۴۰ قانون مدنی فرانسه مقرر می‌دارد که هر فعلی از انسان که سبب زیان دیگری گردد، مرتکب را ملزم به جبران خسارت می‌کند. بر این اساس، تقصیر در حقوق فرانسه هم شامل رفتارهای عمدی و هم رفتارهای غیرعمدی می‌شود. تقصیر عمدی زمانی رخ می‌دهد که شخص با قصد اضرار به دیگری عملی را انجام دهد، مانند آنکه فردی عمداً شیشه مغازه همسایه را بشکند. در مقابل، تقصیر غیرعمدی ناشی از بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی است و خود به سه دسته تقسیم می‌شود: تقصیر سنگین که ناشی از بی‌مبالاتی شدید است، مانند راننده‌ای که با سرعت غیرمجاز در خیابان شلوغ حرکت کند؛ تقصیر سبک که بیانگر غفلت معمولی است، مانند کارمندی که مدارک مهم ارباب‌رجوع را گم می‌کند؛ و تقصیر خیلی سبک که در حد بی‌توجهی جزئی قرار می‌گیرد، مانند نادیده گرفتن یک نکته ساده در قرارداد. در نتیجه، در حقوق فرانسه تقصیر مفهومی موسع دارد و هر نوع فعل یا ترک فعل زیان‌بار را در بر می‌گیرد، حتی اگر ناشی از بی‌احتیاطی جزئی باشد.

تقصیر زیان دیده در حقوق انگلستان

۱- تقصیر زیان دیده بعنوان سبب منحصر: در حقوق انگلستان تقصیر زیان دیده اگر در حد قوه قاهره و غیرقابل پیش بینی و ارادی و غیر معقول و عدم وابستگی به عملکرد خوانده و بطور مستقل باشد می‌تواند بعنوان «سبب مداخله گر مستقل»^۳ رابطه سببیت بین عمل خوانده و نتیجه را قطع کرده و خوانده را از مسئولیت رهایی دهد که در بحث عامل مداخله گر توضیح داده شد و در اینجا یادآوری می‌کنیم که گفته شده اگر «رفتار خواهان»^۴ بنحوی تماماً غیر معقول بوده و تاثیر قوی داشته که خطای خوانده را تحت الشعاع خود قرار دهد موجب ایجاد یک عامل مداخله گر و قطع رابطه سببیت است (کلرک^۵، ۱۹۹۵: ۵۸).

1. Gross negligence
2. Faute
3. Independent intervening cause
4. Conduct of the plaintiff
5. Clerk

تقصیر زیان دیده بعنوان یکی از اسباب و قاعده مقابله با خسارت در حقوق انگلیسی

در حقوق انگلستان به بررسی این فرض یعنی تقصیر زیان دیده به همراه تقصیر خواننده می پردازیم: «در حقوق روم و کامن لا، طبق نظریه تقصیر مشترک^۱ در این گونه موارد، حق مطالبه خسارت به زیان دیده نمی دادند، ولی این نظریه امروز متروک است و نظر عمومی حتی در کشورهای کامن لا به تقسیم مسئولیت است. البته اگر تقصیر زیان دیده اوصاف قوه قاهره را داشته باشد و عامل منحصر به شمار آید خواننده دعوی از مسئولیت معاف خواهد شد، مثلاً اگر زیان دیده در ایراد خسارت عمد داشته باشد، چنان که عابری به قصد خودکشی ناگهان خود را جلوی اتومبیلی که با سرعت غیرمجاز حرکت می کند بیندازد و زیان ببیند راننده مسئول نخواهد بود» (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۶: ۲۲۲-۲۲۱) در اینجا بهتر است روند شکل گیر این قاعده و اصلاحات آنرا بطور مختصر از منابع خارجی بیان کنیم در حقوق روم طبق قاعده منسوب به پام پونیوس^۲ که یکی از حقوقدانان بزرگ بوده، چنان چه زیان دیده با تقصیر خودش در وارد آوردن ضرر شرکت داشت، دیگر نمی توانست چیزی به عنوان خسارت از خواننده دریافت کند و به طور کلی از گرفتن خسارت محروم می گردید؛ حتی اگر تقصیر او یکی از اسباب ورود زیان تلقی می شد. تا قبل از سال ۱۹۴۵ خطای مشترک دفاع کاملی نسبت به دعوای مسئولیت مدنی بود.

براساس آن مطالبه خسارت از سوی زیان دیده ممنوع است مگر آن که عامل ورود زیان به عمد به ایجاد خسارت اقدام نموده باشد. لذا خواننده نمی تواند علیه خواهان اقامه دعوی نماید یا او را به خاطر عدم اقدام به کاهش خسارت بازخواست کند. قبل از ۱۹۴۵ «قاعده آخرین فرصت»^۳ اجرا می شد. این قاعده چنین اجرا می شد که شخصی که آخرین فرصت جلوگیری از حادثه را داشت تمامی خسارت را تحمل می کرد (هارپوود^۴، ۲۰۰۰: ۴۶۰). فرقی نمی کرد که خواهان باشد یا خواننده و یا تمام مسئولیت با خواهان بود یا خواننده که مبنای عادلانه و منطقی نداشت.

در حقوق انگلیس برای تعدیل تقصیر مشترک سنتی و خشک ابتداء «قاعده آخرین فرصت» اجراء می شد ولی در سال ۱۹۱۱ بموجب «قانون کنوانسیون دریایی»^۵ مقرر گشت که در صورت تصادم دو کشتی در دریا، خسارت بر مبنای درجه تقصیر بین آن ها تقسیم شود. اما اصلاح قانون تقصیر مشترک در سال ۱۹۴۵ مقرر می دارد که تقصیر مشترک عبارت است از این که اگر شخص متحمل خسارتی شود که بخشی از آن تقصیر خودش و بخشی تقصیر دیگری است او می تواند ادعای خسارت کند، اما دادگاه به میزانی که عادلانه و منصفانه تشخیص دهد و با توجه به میزان و درصد مشارکت خواهان خسارت را تعیین می کند. رویه قضایی دادگاه ها معمولاً حکم نسبت به کل خسارت صادر می کنند و سپس با توجه به میزان و درصدی که خواهان به نظر می رسد مسئول است خسارت را کاهش می دهند، برای مثال اگر A با ماشین خویش شب هنگام در جهت غرب و سمت چپ جاده با چراغ های خاموش رانندگی نماید. و با B که با سرعت زیاد در سمت مخالف و در جهت دیگر جاده می باشد تصادف نماید و مجروح و زخمی شود، A مرتکب تقصیر مشترک شده است (اگر خسارت به ۱۲۰۰ پوند مقوم شده باشد) قبل از اصلاح قانون تقصیر مشترک (۱۹۴۵)، B می توانست دفاع کاملی در مقابل A ارائه دهد و این مبلغ را به طور کامل مطالبه نماید اما بعد از اصلاح قانون مذکور A محکوم به پرداخت ۸۰۰ پوند می باشد (سیم^۶، ۱۹۹۱: ۲۹۶).

این قاعده در حقوق انگلستان به موجب بند ۱ ماده ۱ «قانون اصلاحی تقصیر مشترک»^۷ مصوب ۱۹۴۵، رنگ قانونی به خود گرفت که به موجب آن خواهان و خواننده در خسارت وارده سهم دارند و مسئولیت تقسیم می شود. از زمان تصویب این قانون، دیگر تقصیر جمعی در دعوای جبران خسارت یک دفاع مطلق نیست اما به استناد بند ۱ ماده ۱ سبب کاهش خسارت مورد ادعای خواهان به نسبت سهم وی در ایجاد خسارت و به میزانی که دادگاه منصفانه تشخیص دهد، می گردد (برمینگهام^۸، ۲۰۰۵: ۵۵). عبارتی اگر

1. Contributory negligence
2. Pomponius
3. The last opportunity rul
4. Harpwood
5. Maritime convection Act
6. Sim
7. Law Refoirm contributory negligence act 1945
8. Bermingham

تقصیر زیان‌دیده در کنار تقصیر خوانندگان قرار گیرد براساس قانون تقصیر مشترک ۱۹۴۵ به همان میزان از مسئولیت شخصی خواننده کاهش پیدا خواهد کرد. رویه قضایی در خصوص تقسیم مسئولیت دو رویکرد را در پیش گرفته است: لحاظ میزان تقصیر و تقسیم براساس میزان دخالت (دولت آبادی، ۱۳۶۹: ۵۳).

«معمولا اثبات اینکه رفتار خواهان در ایجاد خسارتی که او (زن یا مرد) متحمل گردید، سهمیم بوده قبل از کاهش ناشی از تقصیر مشترک ضروری است بعنوان مثال در دعوی. خواهان که مست کرده بود بوسیله خواننده زیر گرفته شد. از آنجائیکه او حتی اگر مست هم نبود توسط خواننده زیر گرفته می شد، تقصیر مشترک وجود نداشت» (هارپوود، ۲۰۰۰: ۴۶۲). لذا معیار سببیت و معیار^۱ بعنوان اولین فیلتر در تقصیر مشترک استفاده می شود. یعنی اگر عمل خواننده نبود آن حادثه باز هم اتفاق می افتاد پس عمل خواننده نمی تواند سبب حادثه باشد و هیچ نقشی نخواهد داشت و لذا تقصیر مشترک اتفاق نمی افتاد و تمام خسارت و مسئولیت با خواننده است.

در پرونده ای فروم^۲ و باتچر^۳، (۱۹۷۶) که خواهان با دقت و با سرعت محدود و مجاز در سمت مجاز جاده رانندگی می کرد با بی احتیاطی خواننده که با سرعت زیاد و در سمت غیرمجاز جاده رانندگی می کرد تصادف شدید می کند. خواهان کمر بند نبسته بود و جراحات وارد شده بر خواهان جدی بود. در این پرونده قاضی لرد دنینگ چند تقسیم بندی در مورد اثر عملکرد خواهان و بستن کمر بند و رابطه سببیت آن می نماید بدین شرح که ۱- اگر بستن کمر بند هیچ تفاوتی در جراحات وارده نخواهد کرد، هیچ کاهش خسارت برای تقصیر مشترک ایجاد نمی شود ۲- اگر بستن کمر بند جراحات وارده را کاهش می داد، مقدار ۱۵ درصد کاهش خواهیم داشت ۳- اگر بستن کمر بند از تمام جراحات جلوگیری می کرد، مقدار ۲۵ درصد از خسارت کاهش داده خواهد شد. هر چند دادگاه استیناف بعضی استثنائات را برای افرادی که بابت قصور در بستن کمر بند قابل سرزنش نیستند قائل شد همچون افراد خیلی چاق یا زنان حامله. در دعوی (بیشوول^۴ و بیرل^۵، ۱۹۹۸). رای داده شد که همان اصول برای بستن کمر بند صدلی عقب اتومبیل اجرا شود. در دعوی (کاندون^۶ و کاندون^۷، ۱۹۱۸). خواهان که مدعی شده بود از بیماری ترس (فوبیا) از کمر بند رنج می برد، هیچ کاهشی بابت دریافت خسارت نهایی نداشت (هارپوود، ۲۰۰۰: ۴۶۲).

معیار مراقبت و احتیاط در تقصیر مشترک چیست؟ نیازی نیست که خواننده اثبات کند که خواهان موظف به رعایت وظیفه مراقبت بوده بلکه خواننده صرفا باید اثبات کند که خواهان در مراقبت مناسب از ایمنی و سلامت خود قصور کرده است. گفته شده که معیار شخصی برای بچه ها و افراد کهنسال باید در نظر گرفته شود نه معیار نوعی (هارپوود، ۲۰۰۰: ۴۶۲). در اصول اروپایی حقوق مسئولیت مدنی در خصوص شرایطی که در فرض دخالت زیان دیده باید وجود داشته باشد آمده است که «زیان دیده در مورد رفتار مداخله گرایانه باید اهلیت داشته باشد». در ضمن واژه «رفتار یا فعل مداخله گرایانه» بعنوان واژه مورد قبول گروه اروپایی حقوق مسئولیت مدنی بجای واژه تقصیر مشترک است.

در همین ارتباط گفته شده «بی احتیاطی خواهان، در حالیکه (بعنوان عامل مداخله گر) قاطع زنجیره سببیت نباشد می تواند بخوبی منجر به تقصیر اشتراکی شود. این امر در دعوی (سایرز^۷ و هارلو^۸، ۱۹۵۸) اتفاق افتاد. جائیکه خسارات خواهان به تناسب عمل اشتراکی وی کاهش یافت اما نه در دعوی (گاف^۹ و تورن^{۱۰}، ۱۹۶۶). جائیکه دادگاه استیناف چنین تصمیم گرفت که بچه ۱۳ ساله مشمول تقصیر اشتراکی نبوده و از مقدار جبرانی خسارت کاسته نمی شود.

1. But for
2. Froom
3. Butcher
4. Biesheuvel
5. Birrell
6. Condon
7. Sayers
8. Harlow
9. Gough
10. Torne

در خصوص معیار مراقبت برای تقصیر مشترک از قول قاضی لرد دنینگ در پرونده اخیر الذکر گفته شده که «بچه های خیلی جوان (کوچک) مشمول تقصیر اشتراکی نیستند» و در پرونده^۱ (الیور^۱، برمینگهام و میدلند امینیوس^۲، ۱۹۳۳) رای داده شد که اگر کودک تحت کنترل بزرگسال است، تقصیر بزرگسال به بچه نسبت داده نمی شود. حوادث کار هم میتواند جزو استثنائات باشد. در مورد کارگران آمده است که تماماً توسط کارفرما پرداخت می گردد (در پرونده^۳ پیتس^۳ و هانت^۴، ۱۹۹۰) و خسارت از ۱۰۰ درصد هرگز کاهش نمی یابد.

همچنین اگر در شرایط اضطراری، خواهان عمل معقولی انجام دهد مشمول تقصیر اشتراکی نیست و تماماً باید توسط خواننده پرداخت شود (جونز^۵ و بويس^۶، ۱۸۱۶) البته ناگفته نماند این حالت اخیر همان عامل مداخله گر وابسته است که نمی تواند قاطع زنجیره سببیت باشد و عکس العمل طبیعی و معقول خواهان باعث قطع رابطه سببیت حتی جزئی هم نیست و خسارت و مسئولیت با خواننده است. همچنان که اگر تقصیر زیان دیده بعنوان عامل مداخله گر مستقل باشد به تنهایی قاطع رابطه سببیت نتیجه با خواننده بوده و مشمول تقصیر مشترک نیست.

در مورد چگونگی تقصیر زیان دیده گفته شده «کوتاهی از مراقبتی معقول و احتیاط مقتضی در مراقبت از جسم خود و حمایت لازم از سایر منافع آن». «این تقصیر عبارت است از رفتاری پایین تر از معیارهایی که خواهان باید به منظور حفاظت از خود به کار گیرد.»

در حقیقت «صرف اینکه خواهان در بروز صدمه مشارکت داشته کافیت و لازم نیست که سبب حادثه باشد. لذا در پرونده (اونل^۷ و جکسون^۸، ۱۹۷۲) در جبران خسارت برای موتور سیکلت مقدار ۱۵ درصد کسری و کاهش وجود داشت چون در استفاده از کلاه ایمنی قصور کرده بود.»

دو نمونه دیگر از دعاوی مربوط به تقصیر مشترک و رای دادگاه در کاهش خسارت بعلت غفلت و تقصیر خود خواهان در ذیل آورده می شود:

«دعوی سائرز علیه هارلو یو. دی. سی (۱۹۵۸) خواهان یک زن بود وارد دستشویی عمومی شد که متعلق به خوانندگان بود و به وسیله آنها اداره می شد. نظر به معیوب بودن قفل بدون دسته، او نتوانست از آنجا بیرون بیاید. اتوبوس او در حال حرکت بود و او سعی نمود از بالای درب رد شود. او پایش را روی گردان توالت گذاشت، زمین خورد و صدمه دید. او مرجع محلی را مورد شکایت قرار داد: دادگاه مقرر داشت: (۱) خوانندگان غفلت ورزیده اند؛ (۲) غفلت خود خواهان بخاطر تلاش برای قرار گرفتن بر روی یک شی متحرک، موثر در ورود زیان است. ادعای او تا یک چهارم کاهش یافت.

دعوی فروم و دیگران علیه باچر (۱۹۷۶). B که اتومبیلی را با بی مبالاتی در جاده می راند با اتومبیل F تصادم و به راننده یعنی اف که کمر بند ایمنی نبسته بود، صدمه زد. این حادثه منحصرأ توسط بی اتفاق افتاد. (دادگاه استیناف) رای داد: ادعای اف برای غرمت ۲۵ درصد کاهش می یابد، زیرا نبستن کمر بند ایمنی، غفلت موثر در ورود ضرر، از جانب اف محسوب می شود.». در هر حال «دخالت زیان دیده در ورود ضرر معمولاً منتهی به کاهش میزان خسارتی می شود که اگر او در ایجاد آن دخالت نمی کرد، قابل دریافت بود.»

---

1. Oliver
2. Midland omnibus co ltd
3. Pitts
4. Hunt
5. Jones
6. Boyce
7. O'Connell
8. Jackson

تقصیر زیان دیده در حقوق فرانسه

در ادبیات حقوقی فرانسه، مفهوم تقصیر زیان دیده^۱ به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار در تعیین میزان جبران خسارت شناخته می‌شود. هر چند مبنای کلی مسئولیت در حقوق فرانسه بر اصل جبران کامل زیان مبتنی است (ماده ۱۲۴۰ و ۱۲۴۱ ق.م.ف)، رویه قضایی و دکترین پذیرفته‌اند که اگر رفتار زیان دیده در حدوث یا افزایش خسارت نقش مؤثری داشته باشد، دادگاه می‌تواند میزان غرامت را کاهش دهد یا در موارد استثنایی از جبران کامل امتناع کند. این قاعده از این جهت با دیدگاه‌های رومی - ژرمنی سازگار است که مسئولیت صرفاً بر پایه تقصیر مرتکب نیست، بلکه نقش علت‌انگاری و میزان مشارکت عوامل مختلف در تحقق زیان نیز سنجیده می‌شود. در حقوق فرانسه، تحلیل عملی نقش زیان دیده معمولاً در سه مرحله صورت می‌گیرد: نخست تشخیص اینکه آیا اقدام یا ترک عمل خواهان «عامل مادی» در حصول زیان بوده است؛ دوم سنجش نسبی اثر آن رفتار در اندازه‌گیری خسارت؛ و سوم اعمال قاعده عدل قضایی برای تعدیل میزان جبران. دکترین فرانسه تأکید می‌کند که تقصیر زیان دیده زمانی می‌تواند به کاهش حق وی بینجامد که رفتار وی «مؤثر» و «قابل پیش‌بینی» در تحقق ضرر شناخته شود؛ صرف وجود یک نقش غیر مؤثر یا غیر قابل پیش‌بینی کافی نیست. نحوه اثر تقصیر زیان دیده در عمل به طیف وسیعی از راه‌حل‌ها منجر می‌شود: در برخی موارد کاهش نسبی خسارت^۲ به کار می‌رود و دادگاه با لحاظ درصد مسئولیت هر یک از طرفین، مبلغ نهایی جبران را تعیین می‌کند؛ در موارد دیگر که نقش زیان دیده بسیار برجسته و بی‌پروایانه باشد، ممکن است دادگاه از جبران کامل امتناع نماید یا فقط بخش محدودی از خسارت را بپذیرد. دکترین فرانسوی تصریح می‌کند که معیار اعمال تعدیل، «عدل قضایی»^۳ و میزان ارتباط سببی رفتار خواهان با زیان است. از منظر تطبیقی با حقوق انگلستان، اگرچه هر دو نظام امکان تعدیل مسئولیت را می‌پذیرند، تفاوت‌های ساختاری وجود دارد. در انگلستان مکانیسم‌هایی^۴ که به صورت قانونی و قضایی تشریح شده‌اند و درصد کاهش بر اساس رویه و قوانین تطبیق می‌یابد (هارپوود، ۲۰۰۰). در فرانسه، گرچه مفهوم معادل «تقسیم مسئولیت» وجود دارد، پذیرش و شیوه اجرا بیشتر بر پایه‌ی تفسیر قضایی و اصول عام جبران خسارت است تا قواعد عددی صریح؛ به عبارت دیگر دادگاه‌های فرانسوی نسبت به اعمال کاهش مبتنی بر خطای زیان دیده رویکردی منعطف‌تر و موردبه‌مورد دارند که مستلزم تحلیل دقیق نسبت سببی و عدالت و صلاح دید قضایی است. در حقوق فرانسه هم‌چنین بحث‌هایی در دکترین وجود دارد مبنی بر اینکه نباید هرگونه نقش زیان دیده را با همان درجه سخت‌گیری تلقی کرد؛ برای مثال در موارد اضطراری که واکنش زیان دیده معقول بوده است، دادگاه از کاهش جبران خودداری می‌کند، در حالی که در مواردی که زیان دیده رفتار غیر معقول، مخاطره‌آمیز یا عمداً مخل ایمنی انجام داده، احتمال کاهش یا حتی محرومیت از جبران بیشتر است. علاوه بر این، در حقوق فرانسه توجه خاصی به وضعیت‌های آسیب‌پذیری (مانند کودکان یا افراد ناتوان) می‌شود و در این موارد ممیزی تقصیر زیان دیده با ملاحظه معیارهای عینی و انسانی انجام می‌پذیرد (هوزر، ۱۹۹۳). به‌طور خلاصه، در نظام حقوقی فرانسه تقصیر زیان دیده به‌عنوان یک عامل تعدیلی قابل توجه در سنجش مسئولیت مطرح است؛ دستگاه قضایی با تحلیل علت‌انگاری و نسبی‌سازی میزان دخالت، و با اتکا به اصول عدالت، می‌تواند میزان جبران را کاهش یا تعدیل کند، اما این کاهش نه مطلق است و نه حتماً منجر به معافیت کامل خوانده می‌شود. این رویه فرانسوی از یک سو ضمانت می‌کند که مرتکبان خسارت مورد پرسش قرار گیرند و از سوی دیگر از تحمیل جبران نامتناسب بر مرتکب در مواردی که زیان دیده نیز نقش مؤثر داشته جلوگیری می‌کند.

بررسی و مقایسه

تقصیر در نظام‌های حقوقی رومی - ژرمنی و کامن‌لا جایگاهی بنیادین دارد و هر یک از این نظام‌ها بنا به پیشینه تاریخی، منابع حقوقی و شیوه استدلال قضایی خود تعریفی متمایز از آن ارائه داده‌اند. در نظام حقوقی فرانسه که برگرفته از حقوق رومی - ژرمنی است، تقصیر ستون اصلی مسئولیت مدنی محسوب می‌شود. از زمان تصویب قانون مدنی ناپلئون، قاعده‌ای عام بر حقوق مدنی فرانسه حاکم شد که بر اساس آن هر کس با فعل یا ترک فعل خود موجب ورود زیان به دیگری شود، مکلف به جبران

1. Faute de la victime
2. Réduction proportionnelle
3. Équité
4. Contributory negligence

خسارت است. همین اصل، بنیانی است که قاعده تقصیر را به مرکز ثقل روابط خصوصی تبدیل کرده است. در حقوق فرانسه، تقصیر نه تنها شامل ارتکاب اعمال خلاف قانون می شود بلکه ترک مراقبت‌های متعارف یا بی احتیاطی نیز در دایره آن قرار می گیرد. به همین دلیل، مفهوم تقصیر در این نظام حقوقی بسیار گسترده و انعطاف پذیر است. دادگاه‌های فرانسه در طول زمان با توسعه مصادیق تقصیر، امکان شمول آن بر انواع مختلفی از رفتارهای زیان بار را فراهم کرده اند و همین امر باعث شده است که تقصیر به عنوان یک معیار حقوقی، نقشی محوری در تحقق عدالت ایفا کند. افزون بر این، تقسیم بندی تقصیر به درجات عمدی، سنگین و سبک نیز نشان می دهد که حقوق فرانسه به ظرایف و شدت و ضعف رفتار افراد توجه ویژه دارد و آثار حقوقی متناسبی برای هر یک در نظر گرفته است. در مقابل، نظام حقوقی انگلستان که بر مبنای کامن لا شکل گرفته، مسیر متفاوتی را طی کرده است. در این نظام، برخلاف فرانسه، هیچ ماده قانونی عامی وجود ندارد که تعریف کلی از تقصیر ارائه دهد. تقصیر در انگلستان محصول رویه قضایی است و قضات در طول قرون متمادی با صدور آرای متعدد، چارچوب آن را ترسیم کرده اند. یکی از مهم ترین تحولات در این زمینه، پرونده مشهور *دانا هیو علیه استیونسون* در سال ۱۹۳۲ است که اصل وظیفه مراقبت را به عنوان سنگ بنای مسئولیت ناشی از بی احتیاطی مطرح کرد. بر اساس این رأی و رویه های بعدی، تقصیر زمانی محقق می شود که شخص نتواند سطح مراقبتی را که از یک فرد متعارف در شرایط مشابه انتظار می رود رعایت کند. معیار انسان متعارف، که به عنوان شاخص اصلی احراز تقصیر در حقوق انگلستان شناخته می شود، باعث شده است که تقصیر مفهومی پویا و وابسته به شرایط زمان و مکان باشد. نکته قابل توجه آن است که در حقوق انگلستان، تقصیر تنها به حوزه مسئولیت مدنی محدود نمی شود، بلکه در بسیاری از جرایم کیفری نیز جایگاهی کلیدی دارد. مفاهیمی همچون بی احتیاطی، بی مبالاتی شدید و بی پروایی در حقوق جزا به وضوح بر پایه معیار تقصیر تعریف شده اند. بدین ترتیب، تقصیر در این نظام نه تنها مبنای مسئولیت مدنی بلکه اساس بسیاری از مسئولیت های کیفری نیز هست. از سوی دیگر، انعطاف پذیری رویه قضایی در نظام کامن لا موجب می شود که مفهوم تقصیر همواره متناسب با تحولات اجتماعی و فناوری بازتعریف شود.

با مقایسه این دو نظام حقوقی می توان دریافت که حقوق فرانسه بیشتر به مدون سازی و طبقه بندی قانونی تقصیر گرایش دارد، در حالی که حقوق انگلستان بر مبنای رویه قضایی و معیارهای عملی شکل گرفته است. در فرانسه، درجات تقصیر و آثار آن به طور روشن و ساختاریافته در قوانین مدنی بیان شده است، حال آنکه در انگلستان، تبیین تقصیر بر پایه تشخیص قضات و معیارهای عرفی استوار است. افزون بر این، در حقوق فرانسه قلمرو تقصیر عمدتاً به مسئولیت مدنی محدود می شود، اما در حقوق انگلستان تقصیر هم در مسئولیت مدنی و هم در مسئولیت کیفری حضوری پررنگ دارد. در نهایت می توان گفت که هر دو نظام، اگرچه در شیوه بیان و منبع حقوقی متفاوت اند، اما تقصیر را به عنوان یکی از بنیادی ترین عناصر مسئولیت حقوقی پذیرفته اند و هر یک تلاش کرده اند تا با توجه به نیازهای جامعه خود، این مفهوم را توسعه دهند.

در حقوق انگلیس، تعریف تقصیر بیشتر از طریق نهاد بی احتیاطی یا متجلی می شود. به بیان دیگر، تقصیر در این نظام حقوقی معادل نقض وظیفه احتیاط است که موجب ورود زیان قابل پیش بینی به دیگری می شود. نقطه عطف این تعریف را می توان در پرونده مشهور *دونوگ^۱ و استونسون^۲* (۱۹۳۲) یافت که در آن دادگاه مقرر داشت تولیدکننده نسبت به مصرف کننده وظیفه احتیاط دارد و نقض این وظیفه موجب مسئولیت است. در حقوق انگلیس، برای تحقق تقصیر سه شرط اساسی وجود دارد: نخست، باید وظیفه احتیاط نسبت به زیان دیده وجود داشته باشد؛ دوم، این وظیفه باید نقض شده باشد، به این معنا که رفتار فرد پایین تر از معیار یک شخص متعارف باشد؛ و سوم، باید رابطه سببیت میان نقض وظیفه و خسارت ایجاد شده وجود داشته باشد. به عنوان مثال، اگر راننده ای در لندن بدون توجه به چراغ قرمز از تقاطع عبور کند و موجب آسیب عابر شود، مرتکب تقصیر شده است زیرا وظیفه احتیاط خود را نسبت به عابران نقض کرده است.

در یک جمع بندی کلی می توان گفت که در حقوق فرانسه، تقصیر مبنای عام و گسترده مسئولیت مدنی است و تقریباً هرگونه رفتار زیان بار را در بر می گیرد؛ در حالی که در حقوق انگلیس، تقصیر بیشتر محدود به مواردی است که شخص وظیفه احتیاط خود

1. Donoghue
2. Stevenson

را نقض کرده باشد. به همین دلیل، رویکرد فرانسه دامنه وسیع تری دارد، اما رویکرد انگلیس بیشتر مبتنی بر ارزیابی موردی و سنجش رفتار با معیار شخص متعارف است.

نتیجه گیری

در حقوق انگلستان مسئولیت مبتنی بر تقصیر است و مسئولیت بدون تقصیر استثناست. البته تقسیم بندی کلی مسئولیت در حقوق انگلستان شامل سه دسته می شود: ۱- مسئولیت ناشی از تقصیر ۲- مسئولیت ناشی از عمد ۳- مسئولیت بدون تقصیر. البته می توان مسئولیت های عمد و تقصیر را در یک دسته قرارداد. در هر حال ضابطه شناسایی تقصیر «خروج از رفتار معقول و متعارف» است. در خصوص مسئولیت به نسبت درجه تقصیر بطور استثنائی در حقوق انگلیس اشاراتی شده است و می توان گفت که یک قاعده مقبول و فراگیر در نظام حقوقی انگلیس وجود ندارد و وجود آرای در حقوق انگلیس تنها استثنائات موجود در این نظام حقوقی بوده و اختصاص به همان موارد خاص خود را دارد. در حقوق فرانسه، تقصیر براساس وجود و یا عدم وجود عنصر عمد در آن به تقصیر عمدی و غیرعمدی تقسیم می شود و تقصیر غیرعمدی، براساس درجه سنگینی آن به تقصیر سنگین، تقصیر سبک و تقصیر خیلی سبک قابل دسته بندی است. بررسی صورت گرفته نشان داده است که این تقسیم بندی ریشه در حقوق رم داشته، در حقوق فرانسه رشد و نمو داشته و امروزه در اغلب کشورها، از جمله کشورهای نظام حقوقی کامن لا نشانه های توجه به آن دیده می شود. در مطالعه حاضر، بررسی و تحلیل نظام های حقوقی انگلیسی و فرانسه در حوزه مسئولیت مدنی نشان می دهد که گرچه این دو نظام حقوقی منشأ مشترک دارند و ریشه های تاریخی آن ها از قانون رومی گرفته شده است، اما در شکل گیری و تفسیر مفاهیم کلیدی، تفاوت های قابل توجهی وجود دارد که این تفاوت ها در نتیجه تحولات تاریخی، فرهنگی، و اجتماعی هر کشور رخ نموده است. یکی از نتایج مهم این مطالعه، تفاوت در رویکردهای کلی و جزئی نظام های حقوقی نسبت به مفهوم مسئولیت مدنی است. در نظام حقوقی فرانسه، مسئولیت مدنی به عنوان سنگ بنای کلیه اعمال حقوقی و مبنای اصلی جبران خسارت ها، به صورت جامع و گسترده مورد توجه قرار می گیرد؛ به گونه ای که هر نوع تقصیر در آن نقش ایفا می کند و تابع قواعد مربوط به تقصیر، عمد و سهل انگاری است. این رویکرد، نشان دهنده نگاه عمیق تر و جامع تر به مسئولیت است که در آن، مسئولیت های فردی و اجتماعی به صورت پیوسته و پیوسته اش مراقبت می شود. در مقابل، نظام حقوقی انگلیسی، بر مبنای اصول اختصاصی و قواعد جزئی تر، مسئولیت های مدنی را در قالب نظام های خاص تنظیم می کند. این نظام، بیشتر به طبقه بندی و درجه بندی مسئولیت های فردی بر اساس شدتی که تقصیر می طلبد، تمرکز دارد و نسبت به کلی نگرایی در حقوق فرانسه، رویکردی جزئی و کاربردی تر دارد. این تفاوت، علاوه بر تاثیرات بر نحوه اجرای حقوق، بر روی فرآیندهای قضایی و نتیجه گیری های قضات نیز اثر دارد، چرا که در این نظام، ارزیابی شدت و ضعف تقصیر و شکل گیری مسئولیت، دقیق تر و مبتنی بر معیارهای مشخص تر است. تاثیرات عملی این تفاوت ها، در حوزه های مختلف از جمله صنعت، تجارت، و حقوق مالکیت، کاربرد دارد و نشان می دهد که هر نظام حقوقی باید با توجه به زمینه های فرهنگ و جامعه خود، چارچوب های مناسب و کارآمد برای مسئولیت و جبران خسارت تدوین کند. این یافته ها، اهمیت شناخت عمیق تر و مقایسه نظام های حقوقی در امر اصلاح و به روزرسانی قوانین را برجسته می سازد، چرا که آگاهی از تفاوت های بنیادین، می تواند در طراحی سیاست های حقوقی و تصمیم گیری های قضایی بهتر، نقش آفرین باشد. در نتیجه، این پژوهش نشان دهنده اهمیت حفظ و مطالعه میراث حقوقی مشترک، در کنار مراقبت از تفاوت های تطور یافته است که هر کدام، نشان دهنده حدود، امکانات، و محدودیت های خاص خود است. این شناخت، نه تنها در حوزه علم حقوق، بلکه در سیاست گذاری، آموزش، و توسعه فرآیندهای قضایی و حقوقی هر کشور، تاثیرات مثبت و سازنده ای خواهد داشت، و به توسعه حقوق کارآمد و منسجم کمک می کند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله مستخرج از پایان نامه به شکل زیر است:
نویسنده اول: تهیه و آماده سازی نمونه ها، انجام آزمایش و گردآوری داده ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش نویس مقاله.
نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی سازی مقاله.
نویسنده سوم: استاد مشاور پایان نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

این پژوهش با حمایت معنوی معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان انجام شده است.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۹). دوره مقدماتی حقوق مدنی، حقوق وقایع حقوقی (جلد اول). تهران، انتشارات دادگستر.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۱). حقوق مدنی (اعمال حقوقی: قرارداد و ایقاع). تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- صفایی، حسین. (۱۳۸۶). مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد). تهران، انتشارات سمت.
- امامی، سید حسن. (۱۳۶۴). حقوق مدنی (جلد اول). تهران، انتشارات اسلامی.
- ره‌پیک، محمدجواد. (۱۳۹۰). تحلیل حقوقی تقصیر مدنی و مسئولیت. تهران، انتشارات خرسندی.
- شهیدی، مهدی. (۱۳۹۶). عقود و تعهدات. تهران، انتشارات مجد.
- شمس، عبدالله. (۱۳۹۷). حقوق دادرسی مدنی، جلد یکم. تهران، انتشارات دراک.
- صفایی، سیدحسین. (۱۳۸۶). مقالاتی درباره حقوق مدنی و حقوق تطبیقی (چاپ دوم). تهران، انتشارات میزان.
- صفایی، حسین. (۱۳۶۴). مفهوم تقصیر سنگین در ارتباط با شرط عدم مسئولیت. نشریه حقوق بین‌المللی، ۴(۴)، ۲۱۹-۱۷۵.
- دولت آبادی، ناصر. (۱۳۶۹). تجزیه در سبب ورود خسارت. مجله کانون وکلا، (۱۵۳-۱۵۲)، ۶۰-۵۳.

References

- Baker, C. D. (1991). Tort (5th ed.). Sweet & Maxwell.
- Bermingham, V. (2005). Nutshells tort (7th ed.). Sweet & Maxwell.
- Clerk, J. F. (John Frederic). (1995). Clerk and Lindsell (p. 58).
- Edward, L. L. (2012). Tort law (15th ed.). Delmar.
- Harpwood, V. (2000). Principles of tort law (4th ed.). Cavendish Publishing. Harpwood, V. Principles of tort law (p. 462).
- Sim, R. S., Millie Scott, D. M. & Pace, P. J. (1991). A level English law (7th ed.). Butterworths.
- Walker, D. M. (1980). The Oxford companion to law. First Edition.